

Azınlıkça Dergisi Sayı 73

15 Ocak 2013

Herkül Millas

Geçenlerde bir ilk yaşadık. Gazetelerden öğrendiğime göre Rum Cemaat Vakıfları Destekleme Derneği, RTÜK'na gönderdiği bir mektupla şikâyetinde bulunmuş: Televizyon dizilerinde Rum kadınlar fahişe ve randevucu, erkekler hain gösteriliyormuş.

14 Aralık'ta yazılan mektupta bu tür dizilerin Rumlar arasında rahatsızlığa neden olduğu belirtilmiş, "Bizi aşağılamaya kimsenin hakkı yoktur; kapı komşularımızın bizlere bu gözle bakmalarını istememekteyiz." denmiş (4 Ocak, gazeteler). Kuşkusuz haklı bir şikâyet.

Ama konu aslında çok daha kapsamlı. Türk şiirine ve romanına bakarsak aynı durumla karşılaşırız. Türk romanını ele alan ve ilk 2000 yılında yayımlanan bir çalışmamda bu olumsuz Rum imajının romanlarda da yaygın olduğunu gösterdim (ikinci baskısı "Öteki ve Kimlik", İletişim, 2005). Özellikle milli/milliyetçi romanlarda Rum'un bu biçimde ötekileştirilmesi adeta bir kuraldır. Örneğin Ömer Seyfettin, Halide Edip ve Yakup Kadri'nin toplam romanlarına bakarsak toplam 36 kadının hepsi olumsuzdur; hemen hepsi de cinsel açıdan "bildik" tiplerdir. Toplam 36 erkek karakterin 33'ü de, yine bildik biçimde, hain, düzenbaz, işbirlikçidir. Aslında olumlu olanların olumluluğu da su götürür! Örneğin çalışmamda iyi şarap sunan meyhaneciyi olumlu saydım ama galiba fazla iyimser davranmışım.

Başka bir çalışmamda bu olumsuz Rum imajının çocuk hikâye kitaplarında da bulunabileceğini gösterdim (“Sözde Masum Milliyetçilik”, Kitap Yayınevi, 2010). Ama bu önyargılı ve çirkin tutum başka ulusların edebiyatlarında da vardır. Yunan romanları ve çocuk kitapları da Türkleri saldırgan, istilacı, barbar, vb. olarak resmederler. Bu olumsuz milli stereotipler –Dante’den Dostoyevski’ye- bütün dünya edebiyatında ve -E.Delacroix’nın “Sakız Kıyımından” Alan Parker’in “Geceyarısı Ekspresi’ne– bütün dünya sanat yapıtlarına uzanır.

Ama sorun sanatı da aşar. Tarihçilik de aynı şeyi yapar, hatıra kitapları da, hatta dini kitaplar da. İbni Batuta’nın bazı paragrafları kuşkusuz Yahudileri rahatsız eder, tarih yazımı zaten bu alanda en aşırı olumsuz örnekleri sergiler, dini metinler de “ötekileri” rahatsız edici bir biçimde gösterir.

Genellemelerden kaçınmak gerekir. Bütün edebiyat metinleri, sanat türleri vb., önyargı ve kin üretir demedim; ama “hakaret” içeren ve “rahatsızlığa” neden olan “eserler” dünyamızda çok yaygındır. Ama aynı zamanda son on yıllarda bu konuda dünyamızda çok olumlu bir duyarlılık da gözlenmektedir. Ayrımcı stereotiplere (kalıp yargılara) ve kin söylemine karşı direnmeler artmıştır. Rumların seslerini ilk kez yükseltip şikâyetle bulunmaları bir rastlantı değildir; değişen iklimin bir işaretidir. Önyargıların nasıl oluştuğunu artık toplumlar anlamaya başlamıştır. Beyin yıkamalar anaokulunda başlamaktadır ve çevremiz sürekli, farkına bile varmadığımız mesajlarla “olumsuz ötekini” hep yeniden üretmektedir.

Ne yapmalı?

Arkaik bir refleks olarak ilk akla gelen yasaklamaktır: kötü olanı, zararlı olanı, yakışık olmayanı, hakaret sayılanı yasaklamak. Ama bu otoriter çözümün pek yararlı ve işlevli olmadığı gittikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Şu nedenlerden: En başta “yasak” pratikte olanaklı değildir. Ülke içinde yasaklarla bir şeylerin elde edildiğini kabul etsek bile, başka ülkelere yasak dayatmak çok zordur. Kaldı ki başkalarının “bize” yasaklar dayatmasını kabul etmezken, kendi yasaklarımızı başkalarına dayatmak olanaksız gibidir. Toplumsal eğilimler, algılar, inançlar yasaklarla değişmez: yasaklanan başka yollar deneyerek yine kendini duyurur. Otoriter yasakların uzun ömürlü olmamaları bundandır.

Ama yasaklar, istenen bir şey de değildir. Birilerini rahatsız ediyor diye, örneğin Ömer Seyfettin, Halide Edip ve Yakup Kadri’nin romanları veya 13’üncü yüzyılın şaheseri Dante’nin “İlahi Komedyası” yasak veya sansür mü edilecek? Bunu düşünmek bile absürt ve komik! Bu şekilde anlaşılan bir “duyarlılık” bütün dünya edebiyatını ve sanat dünyasını etkiler. Sanat yapıtlarının büyük bir kısmını yok etmemiz gerekebilir! Bu tür “duyarlıkları” Sovyet rejiminde ve Taliban’ın

uygulamasında gördük: Dostoyevski ve heykeller zarar gördü!

Kaldı ki, günümüzde yaygın olan anlayış, pozitivist dünyanın “doğru” anlayışına mesafeli kalmaktadır. “Doğru” olan artık görecelidir, insandan insana değişir. Bir eserin önyargılı olup olmadığına kim karar verecek? Rahatsızlık nedeni oluyor diye bazı görüşleri yasaklamak demokrasi açısından büyük sorunlar yaratır. “İfade özgürlüğünün hakarete varmaması” sözü de tam bu noktada kısır döngüye dönüşür. Rumlar bir dizide hakaret algılıyorsa dizi yasak mı edilecek? Yasak pratikte işlevli değildir, çünkü hakaret algısı öznel, nesnel kanıtı yoktur.

Ama bu, önyargılara ve nefret söylemine karşı savunmasız ve güçsüzümüz demek değildir. Ellerimiz kollarımız bağlı kalmalıdır da hiç değildir. Kötü saydığımız davranışı eleştirme hakkımız vardır. Beğenmediğimizi teşhir edebiliriz, ne yaptığını gösterip utandırabilir, itibarsızlaştırırız. Belki olumsuz davranan da ikna olur, görüşünü değiştirir. Ama daha önemlisi –ve bu demokratik yolun üstünlüğünü gösterir– yasaklarla insanlar değişmez, susar ancak; oysa eleştiri ile değişme ihtimalleri daha yüksektir. Yasak, bencil bir davranıştır; eleştiri topluma yarar sağladığından değildir.

Ben yasakları değil, eleştiri ve teşhir etmeyi seviyorum. Bu yüzden web sitemde bana yöneltmiş bütün eleştirileri ama küfürleri de ekledim. “Zamanda Bir Ses” başlıklı kitabımda da aynı şeyi yaptım. Bana yöneltilen hakaretleri yasaklayıp susturmak yerine çoğaltıp gözler önüne serdim. Utanan utanır, utanmayan ise beni zaten ilgilendirmiyor. Teşhirden sonra kötü davranışlarını anlayanlar bazen benzer girişimlerden kaçınabilirler. Bu yüzden eleştiri yasaktan çok daha işlevlidir.

*